

KERKORAAL

KERKORAAL

Verschijnt 5 keer per jaar

Jaar 2 - november 1977

Contactorgaan van de "Amici Cantus Gregoriani".
Tijdschrift voor Gregoriaans.

Redaktie:

Johan van Hout, Rens van de Laar, Jos Leenen

Silvère van Lieshout, Jozef van Ommeren, Leo de Bruijn

Redaktie en Administratie: Havenweg 2, Aarle-Rixtel
Tel. 04928-1512

Druk: DRUKKERIJ AARLE-RIXTEL b.v. te Aarle-Rixtel

-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-0-

De "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende financiële bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt.

Inlichtingen op het redactieadres.

INHOUD

IN MEMORIAM THEO DRIESSEN, Redaktie	1
EEN VERZOEK, L. vd. Laar	2
PLAATBESPREKING, J. Leenen.....	3
SEMIOLOGIE v.h. GREGORIAANS, S.J.M. van Lieshout...	7
OVER BIDDEN GESPROKEN, Pastor Ter Hell.....	13
PERSOONLIJK GEBED. L. de Bruijn.....	15

IN MEMORIAM THEO DRIESSEN

Goed voorbereid, zoals hij dat altijd al was op gewone dingen, is Theo Driessen, voor ons nog altijd Meneer Driessen, op maandag 7 november met geloof en vertrouwen in de Verrijzenis met de Heer Jezus Christus gestorven. Geloof heeft hem de kracht gegeven om zijn leven in dienst te stellen van andere mensen, vooral jonge mensen. Jonge mensen die o.a. kennis wilden maken met het Gregoriaans, iets wat bij hem altijd voorop heeft gestaan.

Wij zullen hem blijven gedenken, en in de volgende aflevering van Kerkoraal mensen aan het woord laten over zijn leven en zijn werk.

REDAKTIE.

EEN VERZOEK.....

Zoals bekend zijn de nauwe banden die bestaan tussen St.Jozefkoor, St.Jozefzangertjes en St.Jozefschool gericht op het onderwijzen van Gregoriaans aan kinderen. Hierdoor krijgen deze kinderen een gedegen muzikale opleiding, terwijl tevens de continuïteit van het St. Jozefkoor gewaarborgd blijft. Om aan deze muzikale vorming gestalte te geven, wordt dikwijls gebruik gemaakt van Graduales en Liber Usuales. De Graduales maar vooral Liber-Usuales worden steeds schaarser, zodat er een tekort dreigt te ontstaan.

In verband met deze laatste ontwikkeling die uiteraard de zaak geen goed doet, willen wij een beroep doen op degenen, die thuis een exemplaar hebben liggen van een Graduale, een Liber Usualis of een zangboek R.K. Koorzanger, en die een dergelijk exemplaar zelden of nooit daadwerkelijk gebruiken. Verder zijn we ook geïnteresseerd in instellingen of kloosters, waarvan men weet, dat er een of meerdere exemplaren van voornoemde boeken onbenut aanwezig zijn.

Indien u ons wilt helpen, verzoeken wij u een briefje te sturen aan: Dhr. S. van Lieshout

Bakelsedijk 20

Helmond

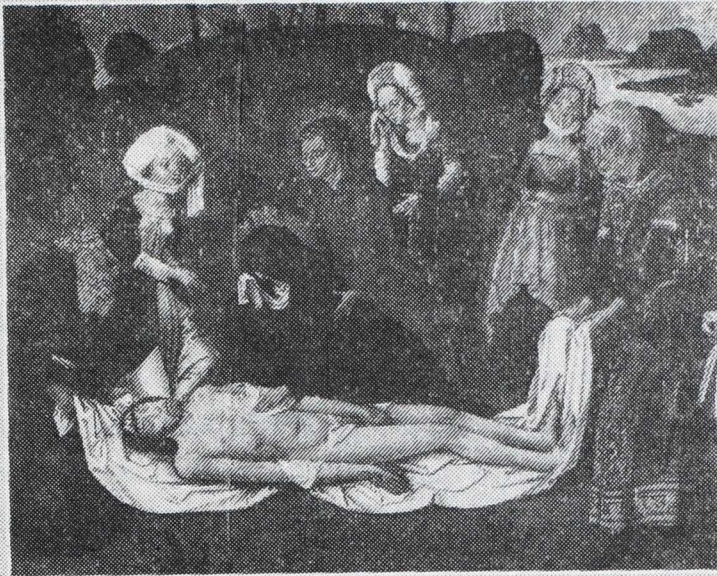
of even te bellen naar dit adres: 04920-40857

Wij danken inmiddels een ieder bij voorbaat voor de verleende medewerking.

L.v.d. Laar A.C.G.

CHANT GREGORIEN

Prières pour les Temps de Détresse

Chœur des Moines de l'Abbaye Saint-Pierre de Solesmes / Dom Jean Claire

DECCA

Gaspard Isenmann (gestorven in 1492):
het in een doodskleed wikkelen van Christus (detail)
museum van Unterlinden

PLAATBESPREKING

" Prières pour les Temps de D'etresse"

gezongen door de monniken van Solesmes o.l.v. Dom Jean
Claire, O.S.B.

(Decca 7. 556 stereo- quadrophonic; 1975)

Deze plaat met " gebeden voor slechte tijden" is de eerste
plaat van Solesmes in quadrophonie. Het is niet, zoals
gebruikelijk, een min of meer complete opname van een
kerkelijke dienst, maar een opname van een vorm van litur-
gie, die zonder totaal verdwenen te zijn, sinds lang uit
het dagelijks gebruik weg is: de liturgie van de staties.
Men heeft namelijk gezocht naar een ritus, die het tevens
mogelijk maakte om de techniek van quadrophonie te
benutten, omdat die in staat is, het ruimtelijk geluid
zeer natuurgetrouw weer te geven.
Paulus VI heeft de staties verschillende malen doen her-
leven op aswoensdag.

De Kerken van Rome waren voorheen bedoeld om bij toerbeurt de Paus, zijn geestelijkheid en het volk te kunnen ontvangen bij de een of andere liturgische plechtigheid. De plaats van samenkomst was in een andere kerk, genaamd "Collecte" kerk (collecte is bijeen brengen).

Daar vandaan trok men in processie naar de "Statie" kerk, onder het zingen van litanieën. Onze Kyrië is er een klein overblijfsel van.

In die kerk begon dan de statie met zijn twee verschillende delen: de dienst van het woord (op deze plaat te horen) én de eucharistische dienst. (niet op deze plaat)

Naast de litanieën van de heiligen, heeft men op deze plaat een aantal bijzonder interessante Gregoriaanse stukken verzameld, gegroepeerd rondom het centrale thema van het menselijk lijden, zoals zich dat in de loop der tijden heeft voorgedaan: oorlog, verbanning, rassenmoord en bezetting.

We krijgen de gelegenheid om te beluisteren, hoe de Gregoriaanse componisten zich hebben laten inspireren, tot welke aangrijpende gezangen ze zijn gekomen door de grote tragedies van de bijbelse geschiedenis.

Ook zullen we kunnen ondervinden, dat al het wezenlijke uit onze tijd niet vreemd is aan het aloude kerkelijk gebed, ja zelfs het wezenlijke uit onze tijd drukt zich uit in een zeer traditionele vorm en tekst.

Kant één van de plaat begint met een antifoon, die gezongen werd bij de bijeenkomst in de "Collecte" kerk: Exaudi nos domini (verhoor ons, Heer).

Zeer plezierig is het dat tekst en muziek van deze anti-foon en andere gezangen staan afgedrukt op de binnenkant van de hoes. "Exaudi nos" leidt het algemene thema in van de dringende smeekbede aan God door het Christenvolk. Er wordt in verwezen naar vroegere voorbeelden; dat van Jonas en dat van David. De celebrant begroet vervolgens het volk met de woorden van Paulus "Gratia Domini Nostri." oorspronkelijk bewaard in de Griekse liturgie, en nu ook algemeen in de vernieuwde Romeinse liturgie.

Bij het Oremus wordt het gebed gericht tot het samengekomen volk. De diaken geeft dan het sein van vertrek door zijn "Procedamus in pace. In nomini Christi Amen". (Laten we gaan in vrede) waarmee de processie naar de statie kerk begint.

DE STATIE - PROCESSIE

De litanieen van de heiligen zijn het traditionele gebed, dat de kerk voorschreef bij alle belangrijke gebeurtenissen, zoals doopsel en vormsel in de paasnacht, priesterwijdingen, afleggen van de kloostergeloften, andere wijdingen, de drie dagen voor Hemelvaart enz...

Zij maken een belangrijk deel uit van de processie (met name dit gedeelte komt in quadrophonie pas goed tot zijn recht.) In hun huidige muzikale vorm zijn de litanieën een afspiegeling van het gebruik in de XIIIe eeuw.

Na de inleidende Griekse verzen volgt het Kyrië eleison: drie melodische thema's die corresponderen met evenzoveel theologische thema's.

Het eerste thema is gereserveerd voor het aanroepen van de heiligen in volgorde van belangrijkheid : de Maagd, de engelen, de aartsvaders, de apostelen, de martelaren, de pausen, de stichters van grote religieuze orden enz.. Het volk vraagt aan ieder zijn voorspraak bij God door te antwoorden: ora pro nobis, bid voor ons.

Het tweede thema roept de voornaamste mysteries uit het leven van Christus op, bron van oneindige verdiensten, waarbij de gelovigen vragen om hun zielerust, door te antwoorden: libera nos, Domini, bevrijd ons Heer.

Het derde thema tenslotte, zet de muzikale stijging door, die is voorbereid in het tweede thema en somt de verschillende intenties van de kerk op.

Het antwoord: Te rogamus, audi nos, wij smeken u, verhoor ons, sluit aan op beden voor de Paus, en de hele geestelijkheid, voor Christelijke landen, de gelovigen en niet gelovigen, de levenden en de overledenen enz.. De litanieën eindigen met het driemaal aanroepen van het Lam Gods geofferd voor de zonden van de wereld. (Agnus Dei)

De dienst van de lezingen.

Aangekomen in de statie-kerk begint de dienst van de lezingen. Een aantal oud-testamentische lezingen afgewisseld met gezangen. Bespreking van dit gedeelte van de plaat volgt in een later nummer.

(gegevens ontleend aan beschrijving binnenkant hoes

J. Leenen

Dom Eugène Cardine
Professeur à l'Institut Pontifical
de Musique Sacrée à Rome.

HOOFDSTUK I

"LOSSTAANDE NOTEN: VIRGA, TRACTULUS, PUNCTUM"

Om een losstaande noot te schrijven gebruikten de kopiisten van Sint Gallen twee tekens: de virga en de tractulus. Alleen de schrijver van het Cantatorium gebruikt een derde: de punctum.

1. Paleografische tekens.

VIRGA: //

In het eerste teken herkent men duidelijk het "accent aigu" uit de taal: een dun haaltje van links onder naar rechts boven. Deze figuur van een hoek ^ typeert de hele notatie van Sint Gallen.

Een episema, een klein haaltje wat lijkt op een loodlijn, kan zijn toegevoegd aan het bovenste uiteinde van de virga. Soms kan men niet duidelijk zien of de virga eindigt met een echte bedoelde haal, het episema, of dat gewoon gaat om het "loslaten van de veer".

TRACTULUS: — \ — ∨ —

Hier herkent men nog het "accent grave" in de tweede vorm, slechts zelden gebruikt. In het meest gebruikte teken is die vorm teruggebracht, zonder twijfel omwille van een snellere schrijfwijze, tot een klein horizontaal haaltje. Aan beide vormen kan een episema zijn toegevoegd.

Het laatste teken, een tractulus met dubbele episema, komt men enkel tegen in samenstelling met andere tekens en dan nog maar in enkele handschriften.

PUNCTUM:

Men treft de bestaande punctum slechts aan in het Cantatorium. De andere handschriften van Sint Gallen gebruiken de punctum slechts in tekens van tenminste drie noten, bijvoorbeeld: /.. climacus; ✓.. pes subpunctis.

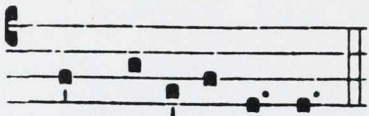
2. Melodische betekenis.

a. Het melodisch verband tussen virga en tractulus.

Ten opzichte van de noot die voorafgaat of die volgt, geeft de virga een hoge noot aan, de tractulus een lage:

H 152/15

1
Ant

Tradetur enim et cru-ci-fi-géndum.

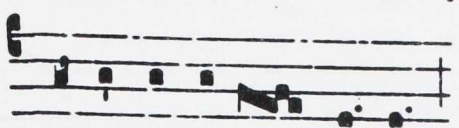
Of men nu de beide virga's beschouwt vanuit wat voorafgaat ("ex parte ante") of wat komt ("ex parte post"), alletwee geven zij een hogere noot aan.

De eigenheid van de twee verbindingen wordt teruggevonden in de centrale tractulus: die is lager dan de twee noten er omheen.

Daarentegen is voor de eerste tractulus en voor de tractulus op de voorlaatste lettergreep slechts één verbinding te beschouwen en dit voldoet om de keuze van het teken te verklaren: de eerste tractulus geeft een lagere noot aan die dan volgt (ex parte post); de andere een lagere dan de voorafgaande (ex parte ante). Als er twee tractulus elkaar opvolgen, geeft dit altijd een toon aan van gelijke hoogte.

Hier een ander geval:

v - - / m - - H 307/13

2
Ant.

Nativitas glor. ortæ de tri-bu Ju-da,

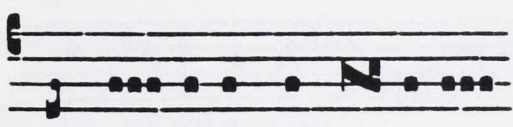
Het zou dus zo dienen te zijn dat, de prime buiten beschouwing gelaten, na de twee noten van gelijke hoogte, de virga van " tri - bu " een stijging van de melodie aangeeft.

En toch, ondanks de virga blijft de noot van "tri- bu" op dezelfde hoogte als de voorafgaande noten. Hier is het de funktie ten opzichte van de volgende noten (ex parte post) die de virga verklaart.

De lettergreep "tri - bu" heeft inderdaad een lagere noot dan de drie voorafgaande. De virga betekent dus niet: "Verhoog de stem", maar "Let op! de volgende noot daalt".

Het tegenovergestelde komt ook voor, bijvoorbeeld op de eerste lettergreep van het woord "Ec - clesiae", waar de tractulus de plaats van de virga inneemt om een stijging van de melodie in de volgende neum aan te kondigen.

v " / / . N - " B 9/14

2bis
Intr

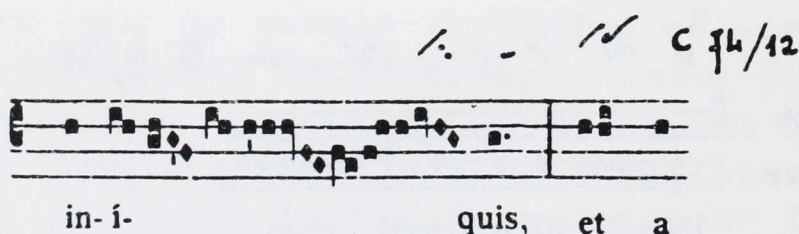
IN mé- di- o • Ecclé- si-ae

Hier van uitgaande treffen we in het vers "Os justi....." de volgende notatie aan:

De virga heeft hier "ex parte post" een soort "signaal-functie": er volgt een daling in de melodie.

Deze relatie "ex parte post" komt nog duidelijker naar voren in het volgende voorbeeld ontleend aan het Graduale "Ad Dominum dum tribularer".

De twee kadenzen zijn precies gelijk (3), maar het begin van de nieuwe zin is anders; in het eerste geval immers is de eerste noot van de nieuwe zin een LA, in het tweede geval is het een DO. Dit verschil "ex parte post" geeft aanleiding tot een andere notatie van de TI die de voorgaande zin afsluit. In het eerste geval maakt de kopiist gebruik van een virga voor de TI, omdat de melodie vervolgt op LA; in het tweede geval schrijft hij echter een tractulus omdat die voorafgaat aan een Do.

. / / / . / . / . / / / . . H 24/15

Ecce Rex ipse áufe-ret ju-gum capti-vi-tá-tis nostræ.

We zullen eerst het middenstuk van dit voorbeeld bekijken. Alhoewel de lettergrepen "auferet_iugum_captivitatis" twee op gelijke hoogte staan heeft de schrijver tractulus en virga afwisselend gebruikt om de daling in de melodie aan te geven die volgt na de virga.

Maar hoe nu de lettergrepen te noteren in een dalende of stijgende reeks?

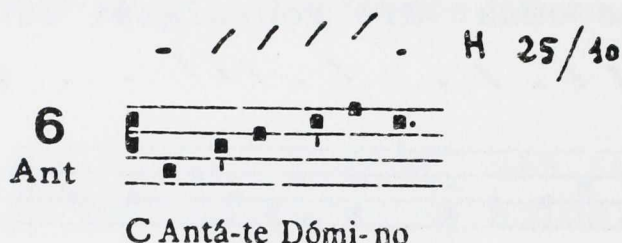
Daarvoor bekijken we, in hetzelfde voorbeeld, de woorden "ipse auferet". De notatie van "i - pse" levert vanwege de plaats van de noten geen enkel probleem op; hetzelfde geldt voor "aufe - ret" want de melodische lijn eindigt met een lage noot: dus ligt een tractulus voor de hand. Daarentegen zijn de noten boven "au - fe - ret" onduidelijk: beide zijn hoger dan de noot die volgt en lager dan de voorgaande noot.

Op deze plaats en in alle analoge gevallen gebruikt de kopiist gewoonlijk de virga (4).

Bij een stijgende melodie ligt het precies hetzelfde. Zo is ook, als we de woorden "captivitatis nostræ" in het bovenstaande voorbeeld bekijken, het gebruik van de tractulus van "ca-pti - vitatis" en van "no - stræ" duidelijk, evenals de virga van "captivita - tis". Wat de twee onduidelijke noten boven "capti - vi - ta - tis!!" betreft, die zijn opnieuw geschreven met een virga.

Het is duidelijk dat de schrijvers van Sint Gallen een voorkeur hebben voor de virga.

Met dit teken hebben ze een zekere toonhoogte uit willen drukken, zoals men ziet in het initium van de antifoon "Cantate Domino":

Dit is een geschikt moment om het over het manuscript van Laon te hebben.

De notatie van Metz kent slechts één teken voor de losstaande noten van normale waarde: een teken met ruimere of minder ruime gebogen uiteinden.

Telkens als omwille van de melodie de kopiïsten van Sint Gallen een virga of tractules schrijven, vindt men in Laon dit enkele teken, elke aanwijzing voor toonhoogte uitschakelend.

S.J.M. van Lieshout
(wordt vervolgd)

OVER BIDDEN GESPROKEN

Een telefoon: "Wilt u een artikel schrijven over uw persoonlijk gebed ? ". Even stilte. "Ja, daar weet u toch wat van! "

Natuurlijk, als het over bidden gaat, dan ben je bij een priester aan het juiste adres. Zo'n man moet wel bidden en veel zelfs. Een man van gebed. Je kwam hem vroeger biddend tegen in de kerk, op straat zelfs, in de trein met een brevier in zijn hand al lispelend, hij kon dan wel eens om zich heen kijken want door de jaren kende hij hele stukken van buiten.- dit laatste werd dan "free-wheelen" genoemd-.

Zo'n priester begon s'morgens vroeg al met een morgengebed, een half uur meditatie, het lezen van de H. Mis en dankzegging en door de dag kwamen dan nog de verplichte gebeden zoals gewetensonderzoek, geestelijke lezing, middag- en avondgebed.

Daar heb ik nog volop aan meegedaan.

Maar een priester is ook een mens, die onderhevig is aan de tijd die verandert. Een tijd, die vraagt naar het waarom. Een tijd die een vrijheid wenst en niet een opleggen, zo van dit moet je bidden anders hangt er een doodzonde boven je hoofd, een tijd die dingen bewuster wil beleven en niet zo van: het is altijd zo geweest, dus....., een tijd die niet zozeer kijkt naar kwantiteit dan wel naar kwaliteit.

Bid ik veel? Tja, dat is een vraag als een gewetensonderzoek!! Ik moet eerlijk zeggen: nee, althans heel wat minder dan vroeger. Het kost me geen uren per dag. Maar ik dacht wel, als ik het doe, dan komt het meer uit mezelf. Het zal gebeuren vooral als ik mijn kleinheid voel, als mijn armen langer zouden moeten zijn. Daarom zal ik nog al eens bidden als ik naar mensen ga, als ik voor mag gaan in de kerk of op een bijeenkomst of een ouderavond. Dan bid ik om Gods geest, dat Hij door mij mag overkomen. Typisch, dat ik de laatste jaren steeds meer bid om Gods geest.

Ik bid door de dag voor de mens met wie ik in aanraking ben geweest, die iets van zijn levensverhaal aan mij heeft toevertrouwd. Persoonlijk bidden, dat is voor mij mijn machteloosheid uiten en Gods kracht vragen, dat is mezelf en mensen toevertrouwen in al hun situaties aan die God. Persoonlijk bidden is voor mij niet op een uur af te stellen, dat kan ineens gebeuren.

Je vraagt je soms wel eens af, is het niet nodig, dat ik me wat meer terugtrek voor gebed, een vraag die door meerdere priesters wordt gedeeld. De accu moet geladen blijven! Je bent er wel bewuster mee bezig dan voorheen. De laatste zin of liever vraag van het telefoongesprek kwam van mij aan de vrager van dit artikel:

"Als christen bent u ook een "vakman" in het gebed, wilt u ook iets van uw eigen ondervinding en beleving op schrijven?" De man kon moeilijk weigeren net als ik. U hoort hem nu.

Pastor Ter Hell.

PERSOONLIJK GEBED:

Schrijven over gebed is eigenlijk iets heel speciaals en het is ook niet zo gemakkelijk. Bidden doe je of je doet het niet, maar erover schrijven?

Wat betekent bidden nou voor mij? Praten met God zou je kunnen zeggen en ook wel heiligen aanroepen op wier hulp je vertrouwt. Of misschien nog iets meer? Is misschien niet elke goede gedachte ten behoeve van medemens bidden? Wellicht wat simpel gesteld en ook niet helemaal korrekt, maar alleen het prevelen van Weesgegroetjes en Onze Vaders lijkt me ook niet alles.

Omdat deze gebeden zo bekend zijn bergen ze het gevaar in zich van vervlakking en gedachteloosheid.

Misschien is het daarom zeker zo goed zelf woorden te formuleren tijdens het bidden. Dat is echter en meer gemeend, omdat ik dan meer mijn eigen karakter en gedachten in mijn gebeden kan leggen. Zowel het een als het ander komt bij mij voor.

Het eerste voornamelijk voor en na het eten, het tweede in andere gevallen zoals b.v. bij droevige gebeurtenissen wanneer ik kracht en steun van boven nodig heb en bij blijde gebeurtenissen wanneer het gebed van blijdschap somtijds ineens in me omhoog borrelt.

Dit laatste gebeurt echter niet zo dikwijls, zodat het eigenlijke bidden over het geheel genomen beperkt blijft tot de etenstijden en de bijeenkomsten in de kerk. Nu ik dit op papier heb gezet bedenk ik plotseeling dat het misschien goed zou zijn wat vaker echt bewust te bidden. Wij hebben in deze tijd het bidden eigenlijk een beetje vergeten.

Ik zal toch eens proberen er vaker aan te denken in de toekomst.

L. de Bruijn.

